

*Овсянко О. Л.,**кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету**Зінченко А. В.,**кандидат філологічних наук,
асистент кафедри германської філології
Сумського державного університету**Золотова С. Г.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету*

ЛІНГВІСТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ'ІВ У СВІТЛІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. У статті комплексно вивчаються структурно-семантичні модифікації англійських прислів'їв на матеріалах фразеологічних джерел, фрагментів художнього та публіцистичного дискурсів. Дослідження має міждисциплінарний характер, поєднуючи вивчення матеріалів лінгвістики та лінгвосинергетики, що є методологічною основою сучасної парадигми наукових розвідок для складних нерівноважних відкритих систем. У роботі описано дослідження поверхневої та глибинної структур англійських прислів'їв, аналіз структурних змін та семантичних девіацій у їх модифікованих варіантах. Виокремлено найхарактерніші типи трансформацій прислів'їв, верифіковано їх частотність. Серед структурних змін найтиповішою виявилася зміна на розширення складу прислів'я завдяки розгортанню. Найбільш частотною семантичною зміною у прислів'ях виявилася апеляція до власної назви. У дослідженні розкрито основні поняття та концепції синергетики, такі як: відкритість системи, її нелінійність, нерівноважність, точки біфуркації, атрактор, репелер. Екстраполяція ідей та принципів лінгвосинергетичного підходу дала змогу встановити, що прислів'я є складною відкритою динамічною системою, здатною до модифікацій у різних дискурсах. Сконструйована лінгвосинергетична модель еволюції та самоорганізації англійських прислів'їв підтвердила гіпотезу про їх тяжіння до динамічних процесів та дієвість атракторів і репелерів у плані їх розвитку. Продемонстровано динаміку поверхневої та глибинної структур, тема-релевантну членованість прислів'їв. Встановлено, що канонізовані прислів'я, виявлені в англійському публіцистичному та художньому дискурсах, тяжіють до різних варіантів розгалуженого розвитку. Відхилення, розгалуження у процесі еволюції прислів'їв, перехід від початкової форми до модифікованої акумулюються в точках біфуркації, де відбувається вибір одного з можливих шляхів їх розвитку. Дослідження виконано в межах аналізу вживання номінацій Good – Evil у модифікованих англійських прислів'ях у художньому та публіцистичному дискурсах. Виявлено істотне превалювання позитивної оцінки досліджених дихотомій (86%) над негативною (14%).

Ключові слова: англійські прислів'я, дискурс, еволюція, модифікація, лінгвосинергетика, атрактор, репелер.

Постановка проблеми. Прислів'я, хоча й належать до сталого пласту мови, все одно набувають змін форми та ситуацій уживання, через що постають об'єктом дослідження цілої низки галузей науки. Так, у руслі синергетичних досліджень прислів'я визначаються як складноорганізовані синергетичні системи, а їх ситуаційними девіаціями постають нові тексти, жанри, дискурси. Оскільки з часом прислів'я набувають змін та вживаються на позначення інших ситуацій, їх призначення у модифікованому образі також змінюється. Аналогічно до термінів, які змінюють свої пареміологічні позиції та розширюють семантичну навантаженість, прислів'я також набувають нових форм, ознак та контекстів уживання, а тому потребують ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лінгвосинергетичний напрям активно розробляється такими вітчизняними науковцями, як: Т.В. Домброван, С.М. Єнікєєва, Л.С. Піхтовнікова, О.О. Семенець, Н.В. Таценко. Зокрема, вчені досліджують зміни англійської мови з позиції синергетики (Т.І. Домброван), систему словотвору сучасної англійської мови (С.М. Єнікєєва), дискурс байки у синергетичному аспекті (Л.С. Піхтовнікова), різні аспекти організації поетичного дискурсу (О.О. Семенець), лінгвокогнітивні особливості емпатії як багатовимірною синергетичного концепту (Н.В. Таценко).

Дослідження еволюції, модифікації англійських прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах із синергетичного погляду не потрапляли до фокусу уваги науковців. Розгляд цієї проблематики уможливило розроблення сучасного підходу щодо дослідження модифікованих англійських прислів'їв.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена низкою факторів: важливою роллю англійських прислів'їв, які є відображенням культурного життя відповідної національної спільноти; відсутністю фундаментальних праць із використанням понять та інструментарію лінгвосинергетики як методологічної основи сучасної парадигми наукових досліджень, що вивчає складні нерівноважні відкриті системи, якими і є прислів'я.

Об'єктом дослідження є англійські прислів'я, а предметом – особливості їх структурно-семантичних модифікацій.

Матеріалом дослідження слугує корпус англійських прислів'їв, дібраних із фразеологічних словників, художнього та публіцистичного дискурсу. Мета роботи полягає в розгляді структурно-семантичних модифікацій прислів'їв у лінгво-синергетичному вимірі. Завдання наукової розвідки полягає у встановленні еволюційних змін англійських прислів'їв, визначенні основних лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників цих змін, осмисленні характеру дії атракторів та репелерів у процесі їхнього розвитку.

Нині екстраполяція ідей та принципів лінгво-синергетики до дослідження мовних змін вважається найбільш універсальним способом їх вивчення. Ключова відмінність синергетичної парадигми полягає в тому, що об'єкти дослідження розглядаються не як статичні, а в постійній динаміці, в їх детермінованості з іншими системами зовнішнього середовища, зі збереженням самого об'єкта шляхом самоорганізації та послаблення деструктивних зв'язків. Міждисциплінарний підхід до вивчення динамічної природи англійських прислів'їв об'єктивував застосування лінгво-синергетичного підходу для встановлення основних тенденцій еволюції, визначення механізмів модифікацій прислів'їв.

Виклад основного матеріалу. Прислів'я – це найкоротші фольклорні нелітературні твори, які верифікуються їх формою та змістом; це безфабульні тексти, без заголовку, без імені автора, без згадки про адресата. Іntenція цих текстів полягає в настановах, побажаннях, рекомендаціях адресату стосовно норм соціалізації його поведінки. Ущільнення, компресія, пропуски, субституція є валідними прийомами подачі прислів'їв як семіотичних знаків. Серед останніх виокремлюються номінативні та комунікативні одиниці [1, с. 180].

На нашу думку, прислів'я – це комунікативні автономні одиниці, які мають форму невеликого тематичного тексту, що не містить заголовка, є конденсацією спостереження та в яких домінує синкретична (інформативно-впливова) функція. Прислів'я характеризуються давністю походження, належністю до різних типів дискурсу, специфікою їх поверхневої та глибинної структур [2, с. 62].

Прислів'я є відкритою системою, вилучення, додавання чи заміна слів приводить до появи нових форм. Інформативно-когнітивний аспект прислів'їв полягає у процесах їх самоорганізації та саморегуляції, що репаруються корпусом атракторів і репелерів. Завдяки структурній і семантичній варіативності прислів'я легко адаптуються до потреб комунікативної системи.

Згідно з дослідженнями Л.С. Піхтовнікової, єдність атракторів та репелерів є концептуальною метафорою цілей та обмежень того чи іншого дискурсу [3].

Прислів'я мають форму та наповнення, що відповідають атракторам тексту. Атрактори вербалізовані в базових ознаках прислів'їв, їх критеріях: художній представленості (образності, експресивності), влучності, чіткості, загальній значущості, інформативній щільності тощо. Головне завдання атракторів полягає у створенні для прислів'їв зони тяжіння до нового рівноважного стану; атрактори націлені на акумуляцію, відбір необхідної інформації. Реалізація цілей системи керується саме змістом атракторів. У зонах репелерів простежуються структурно-семантичні зміни прислів'їв, їх контролюють характерні ознаки цих комунікативних одиниць (малий обсяг, уживання в розмовно-побутовій лексиці, стис-

лість, лаконічність тощо). Для досягнення нової цілі, нової рівноваги, до якої спрямовує систему атрактор, ця система, включаючи її інтелектуальний елемент – автора прислів'я, змушена використовувати єдиний можливий свій параметр (або групу параметрів), який відносно рухливий, здатний до змін та мало залежить від вимог репелера, не суперечить цілям системи, тобто узгоджений з атрактором, – це параметр порядку системи, що самоорганізується.

Параметри порядку вирізняються кількісними та якісними ознаками; під їх впливом відбувається перехід до нової рівноваги системи. У межах нашого дослідження це поява модифікованих прислів'їв. Усвідомлення дії атракторів та репелерів забезпечує розпізнавання самодобудови та самоконтролю прислів'їв як складних синергетичних систем. Їх суперечність – основний двигун самоорганізації цієї відкритої динамічної системи.

Аналіз корпусу прикладів щодо виявлення параметрів порядку системи, що самоорганізується (модифікованих англійських прислів'їв у художньому і публіцистичному дискурсах), став окремим фрагментом виконаної роботи. За результатами проведеного дослідження встановлено дві групи змін та взаємопов'язаних із ними параметрів системи – структурні та семантичні. Серед структурних змін найхарактернішою виявилася зміна на розширення складу прислів'я розгортанням. Семантичні зміни характеризуються доповненням прислів'їв новим змістом відповідно до сучасних реалій. Найбільш частотною семантичною зміною у прислів'ях стала апеляція до власної назви. Тому цю зміну вважаємо параметром порядку зазначеної групи.

Розглянемо приклад трансформації традиційного прислів'я: *Good men are hard to find* → *Good friends are hard to find – and even harder to keep* [4]. Наведений фрагмент характеризується заміною лексичних одиниць *men* → *friends*, що виступає уточнювальним елементом. Автор статті застосовує такий тип модифікації, як розгортання, вводячи зворот *and even harder to keep*, що інтенсифікує зміст утвореного варіанта, роблячи акцент на ідеї прислів'я. Зазначений приклад характеризується трансформацією прислів'я розгортанням із залученням нових лексичних одиниць.

Розглянемо такий приклад: *Love is blind* → *Rihanna on Chris Brown: Love is blind* [4]. Фіксуємо розширення складу прислів'я розгортанням. Щодо семантичних змін можемо зазначити такі, як: вживання розділових знаків, що конкретизують смисл висловлювання, апеляція до власної назви, модернізація метазнаків прислів'я. Розглянутий корпус ілюстративного матеріалу свідчить про те, що параметр на розширення прислів'я з додаванням лексичних одиниць чи їх груп є досить рухливим та уживаним. Це дає підстави вважати його параметром порядку в модифікованих англійських прислів'ях.

Опрацювання джерельної бази засвідчує, що традиційні прислів'я, вживані в англійському публіцистичному та художньому дискурсах, тяжіють до різних варіантів розгалуженого розвитку (декількох варіантів модифікацій). Відхилення, розгалуження у процесі еволюції прислів'їв, перехід від початкової форми до модифікованої акумулюються в точках біфуркації, де відбувається вибір одного з можливих шляхів їх розвитку.

Наведемо приклад еволюції традиційного прислів'я з газетного тексту (рис. 1) [4; 5]. Канонізоване прислів'я *Live and learn* модифікувалося таким чином:

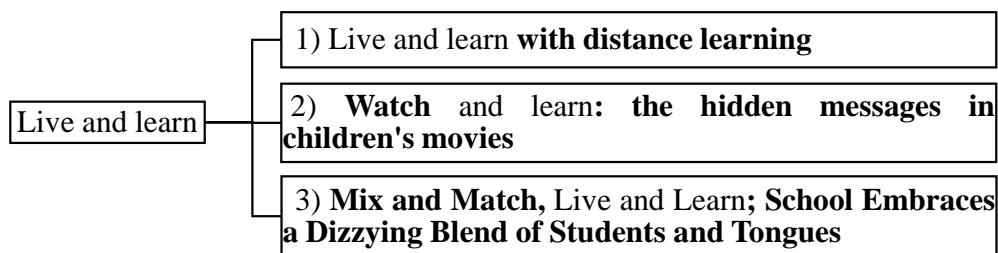

Рис. 1. Схема модифікації традиційного прислів'я

У першому прикладі простежується розширення структури прислів'я шляхом розгортання, модернізуються та уточнюються метазнаки. Другий приклад характеризується лексичною заміною першого слова *live* → *watch*, а також розгортанням структурної форми прислів'я додаванням смислової групи. Зазначений приклад виступає заголовком у статті, що демонструє інтенцію автора, щоби привернути увагу реципієнтів із першого погляду на текст. Третє модернізоване прислів'я визначається продовженням структурної форми завдяки вставці (*Mix and Match*) на початку речення, а потім відбувається розгортання ситуативного блоку (*School Embraces a Dizzying Blend of Students and Tongues*), що підтверджує завершену рамкову конструкцію.

Комплексний аналіз модифікацій прислів'їв в англомовних дискурсах, встановлення основних чинників змін надав можливість сконструювати модель їх розвитку (рис. 2). Наведена модель демонструє, як у процесі еволюції традиційні прислів'я переходять до нової модифікованої форми.

Як видно з рисунка, аттрактор спрямовує прислів'я до нової цілі, використовуючи параметр (чи групу параметрів) розвитку. Він є відносно рухливим, доступним до змін, мало залежить від вимог реперера і не суперечить цілям системи. Також цей параметр узгоджується з аттрактором – це параметр порядку (ПП) системи, що самоорганізується.

У процесі нашого дослідження встановлено, що поверхнева та глибинна структури у прислів'ях перебувають у взаємному зв'язку. Ознаками поверхневої структури прислів'їв є типи/підтипи речень, кількість блоків, частиномовне представлення ключових слів, парадигматичні групи (синоніми, антоніми, омоніми). Виникнення нових модифікованих варіантів прислів'їв об'єктивуються поверхневою структурою, що корелює із глибинною (підтекстовою інформацією та прагматичними настановами). Глибинна структура прислів'їв відзначається наявністю двох блоків – тематичного і рематичного. Тематичний блок пов'язаний із тематикою, тоді як рематичний – із прагматичною метою автора вплинути на читача, спрямування його в авторському режимі бачення референта. Можемо резюмувати, що у прислів'ях виокремлюється тема, що слугує вихідним пунктом, базою для передачі ядра висловлювання – реми [2, с. 129].

У результаті дослідження встановлено, що головними темами англомовних прислів'їв у художніх текстах є совість, доброта, впевненість, щирість, розум, терпіння. У публіцистичі прислів'я найчастіше трапляються в економічних, політичних, спортивних, творчих рубриках.

Вищезазначене положення можна підтвердити такими прикладами: *Never is a long time* → *A week is a long time in politics – and this one may take a long time to fix* [4]; *Make hay while the sun shines* → *Time to make hay while sun shines on the markets* [4].

Спираючись на наведену модель розвитку прислів'їв (рис. 2), можемо сформулювати такі висновки: досить часто модифіковані прислів'я оформлені як прості речення (60%), рідше – як складні (38%), зовсім рідко – як еліптичні (2%). Зазвичай модифіковані прислів'я складаються із двох блоків, хоча в публіцистичному дискурсі є й одноблокові: *Honesty is the best policy* → *Is honesty the best policy?* [4]; *Where there's a will, there's a way* → *Where there's a Will Smith there's a way to a sequel* [4]; *Paddle your own canoe* → *Paddle your canoe of Love* [6, с. 92].

Наведені приклади позначені розширенням структури прислів'я, доповненням її смисловою групою чи лексичними одиницями, зміною граматичної форми, введенням заперечення чи протиставлення, субституцією розповідних речень на питальні чи окличні. Модифікації прислів'їв детермінуються модернізацією метазнаків прислів'я, розширенням структури, запровадженням протиставлення, уточненням хронотопу, конкретизацією ситуації, вживанням розділових знаків для конкретизації семантики.

Тематична спрямованість прислів'їв здебільшого спрямована на огляд життя суспільства, висвітлення моральних понять, національний погляд на речі, добро та зло. Протилежні явища, як-от *життя – смерть, любов – ненависть, дружба – ворожнеча, добро – зло*, є маркерами прислів'їв.

У нашій роботі розглянуто вживання протилежних понять *Good – Evil* англомовних прислів'їв. Встановлено домінуючі та периферійні слова до ядерних лексем *Good – Evil*. Базуючись на проведеному аналізі з ідентифікації канонізованих та модифікованих прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах, одержано частотні показники щодо актуалізації оцінних компонентів *Good – Evil*. Кількісні підрахунки аналізованих лексем продемонстрували значне домінування позитивної оцінки (86%). Представленість негативно забарвленої лексики значно нижча (14%) в межах корпусу аналізованих прислів'їв.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує відкритість паремійної системи англійської мови та здатність прислів'їв до модифікацій. Реконструкція пареміологічних одиниць у різних дискурсах вказує на перехід прислів'я з мови у мовлення. Трансформації прислів'їв спричинені прагненням авторів здійснити вплив на читачів, а саме: привернути його увагу, створити стилістичний ефект для підвищення експресивності, емоційності, індивідуально-авторського стилю тощо. Створення трансформованих прислів'їв продиктоване прагненням урізноманітнити та осучаснити мовний матеріал, підлаштувати до викликів сьогодення. Динамічна нелінійна природа прислів'їв уможливує їх уживання в різних контекстах, при цьому створюються нові конотації, які деталізуються й уточнюються.

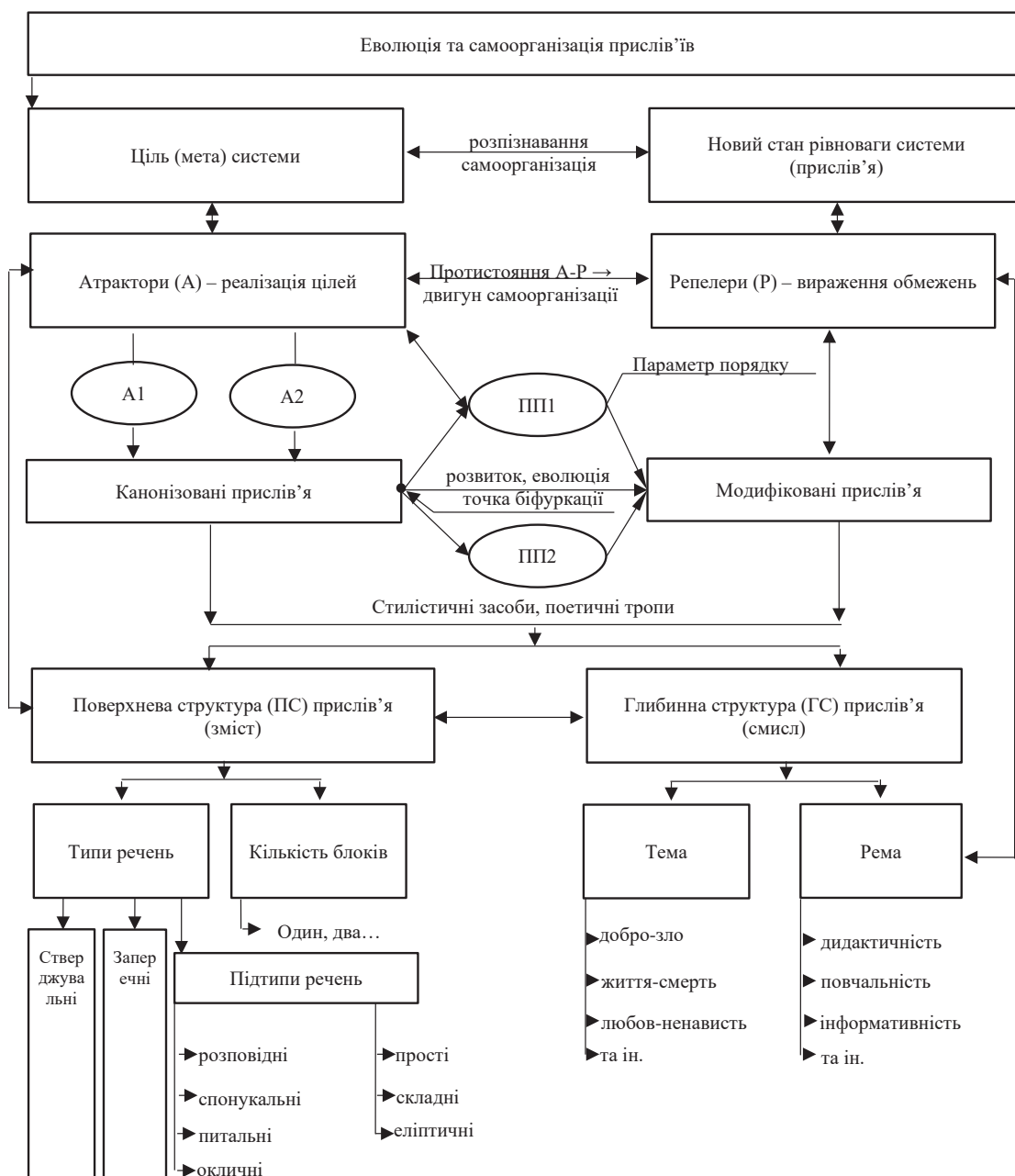

Рис. 2. Лінгвосинергетична модель розвитку англійських прислів'їв

Інтернет та ЗМІ відіграють важливу роль у процесі креативного використання мовних одиниць взагалі та прислів'їв зокрема. Завдяки ЗМІ повідомлення потрапляють до фокусу уваги читачів дуже оперативно, і здебільшого форма та зміст цих повідомлень спрямована на передачу нестандартного бачення, погляду, думки. Бажання авторів вживати народні вирази, сентенції, сталі фрази у трансформованому, креативному варіанті є не випадковим, а цілеспрямованим прагненням зробити мову яскравішою, виразною, надати особливого забарвлення.

Проведене дослідження окреслює чіткі вектори для подальших ґрунтовних наукових розвідок із релевантних питань. Зокрема, перспективним напрямом вбачаємо розгляд інших текстів малого жанру у процесі їхнього розвитку, реконструкції та самоорганізації.

Література:

1. Швачко С.О. Прислів'я англійського дискурсу: онто-гносеологічна синкрета. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2016. Вип. 84. С. 177–188.
2. Овсянко О.Л. Структурно-семантичні модифікації англійських прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Суми ; Запоріжжя, 2017. 270 с.
3. Піхтовнікова Л.С., Доброван Т.І., Єнікєєва С.М., Семенець О.О. Лінгвосинергетика : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів ; за заг. ред. проф. Л.С. Піхтовнікової. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 296 с.
4. The Guardian. URL : <https://www.theguardian.com/international> (дата звернення: 12.12.2021).
5. The New York Times. URL : <https://www.nytimes.com/> (дата звернення: 12.12.2021).
6. Liking Werewere, Marjolijn De Jager. *The Amputated Memory: A Song-novel*. Feminist Press at CUNY, 2007. 445 p.

Ovsianko O., Zinchenko A., Zolotova S. Linguistic reconstruction of English proverbs from the standpoint of synergetic paradigm

Summary. This article presents the complex analysis of structural-semantic modifications of English proverbs, which were taken from phraseological sources and heterogeneous discourses (literary and journalistic). Special attention has been focused upon the notion of modification and typology of studied proverbs. The work is interdisciplinary and based on fundamental concepts of linguistics and linguosynergetics, which is the methodological pattern of the modern scientific paradigm of scientific research for complex open systems. The main content of the work is based on the study of the superficial and deep structures of English proverbs, the analysis of structural changes and semantic deviations in their modified variants. It was both distinguished and verified the frequency of the most typical types of proverb transformations. Among the structural changes, the most notable was an attempt to extend the structure of the proverb by adding new words or phrases. The most frequent semantic change in proverbs was appealing to one's name. The significant attention is focused upon such basic concepts and ideas of synergetics as open-

ness of the system, its nonlinearity, nonequilibrium, bifurcation points, attractor, repeller. Extrapolation of the ideas and principles of the linguosynergetic approach has made it possible to state that the proverb is a complex open dynamic system that has the ability to modify in different types of discourses. The constructed lingo-synergetic model of evolution and self-organization of English proverbs verifies the idea that they tend to dynamic processes. The influential factors of their development are the content of attractors and repellers. Proverbs as folklore units have their outer and inner structures that are considered as integrated syncretical constructions. The examples showed the dynamics of outer- and inner- structures and the theme-rheumatic division of proverbs. The study determined that traditional proverbs used in literary and journalistic discourses tend different variations. Deviations, divisions that occur in proverbs' evolution, the transition from initial to modified accumulate in bifurcation points. English modified proverbs in the opposition Good – Evil has been studied, and it has shown that proverbs reflecting positive meaning (86%) predominate over the negative (14%).

Key words: English proverb, discourse, evolution, modification, linguosynergetics, attractor, repeller.